

ESTHER BATALLA I EDO

L'experiència del temps i del treball a la llum de Simone Weil

Les economies de tipus capitalista, presidides pel principi de l'obtenció del "major benefici al menor cost", condicionen d'arrel un determinat comportament humà orientat a la producció de mercaderies i serveis en el marc d'un complex entramat de relacions mercantilistes, laborals, administratives..., que consumeixen gran part del nostre dia a dia i una malbaratada energia en detriment no només de la nostra privacitat sinó també del desenvolupament de la condició humana més lloable que ens identifica: la nostra llibertat.

Un benefici que arriba fins a les portes de la llar —i no més enllà—, que fa invisible tota pràctica de creació i recreació de vida que es cou dins les seves fronteres¹ sense la qual aquell no seria ni tan sols possible, i que delega la intenció i el sosteniment d'aquestes pràctiques en la dona, perquè l'home simplement se'n desentén.

Un benefici que es construeix en detriment de la disponibilitat del temps i de la qualitat de vida de dones i homes; dos valors del patrimoni humà que es veuen directament afectats per les exigències del sistema econòmic que el potencia, i per una distribució del treball decidida encara per l'ordre patriarcal que estableix una correspondència directa entre sexe i gènere que és necessària superar.

Un benefici que determina relacions humanes mediatitzades pel poder, en

lloc de fer-ho des de la llibertat i el reconeixement envers l'altre; tot i que hores d'ara es desplaça ja per donar lloc a nous referents de relació femenina, que comporten igualment noves formes d'apreciar el temps i de distribuir-lo entre els diversos escenaris que se'ns ofereixen per tal de poder-los escollir lliurement.

En aquesta nova realitat que sorgeix, transformada per l'aportació de la diferència femenina al món d'allò visible, es parla igualment d'una nova manera de convida homes i dones; una qüestió, la de la convivència, que es recondueix a una manera diferent d'entendre les relacions i els temps en què es practiquen, per tal com els valors de la nostra quotidianitat que sempre han existit però que no han tingut mai una apreciació social i econòmica centrin l'atenció, de forma que hi tinguin cabuda totes les llibertats en un punt d'enteniment assolit des de la disparitat; un enteniment que és i ha de ser resultat, alhora, d'un compte d'explotació, de l'aportació i del reconeixement de la diferència, i de la sostenibilitat del medi.

No es tracta, per tant, de resoldre únicament alguna cosa que té a veure amb la manera d'organitzar el nostre temps, qüestió que tan ens preocupa avui dia, sinó de canviar també el referent de les nostres relacions que doten de contingut aquell temps, de canviar-ne el simbòlic de referència. D'aquesta manera, el "temps" es constitueix en la forma —el continent— que acull la "relació" —el contingut— de què vulguem dotar-lo, sigui quin sigui l'àmbit d'aquesta relació, també la de treball.

Simone Weil, fa vuitanta anys, va ser capaç de fer una abstracció intel·lectual del factor "temps" infiltrat a les nostres vides, desentrellant molts dels interrogants que, tot i que sembla que hem après ja a formular-los, no hem trobat encara la resposta. El treball a la societat Alsthom de París, a Carnaud et Forges de Base-Indre, i a la fàbrica Renault li donaren una perspectiva de l'experiència de la necessitat vinculada directament al temps que l'han fet precursora d'una de les inquietuds més actuals, com és la de repensar i portar a la pràctica un nou ús del nostre temps de vida, del nostre únic temps de vida biològica.

Segons Carmen Revilla,² la fàbrica li posà de relleu la “necessitat”, és a dir, el que per ella coincideix amb l'experiència d'allò que és “real”, que té el seu origen en una “força” que no produeix dolor físic sinó un dolor passiu provocat per l'evidència de les nostres limitacions i de la fuga d'una energia vital que s'obsessiona per aconseguir els béns que han de satisfer les necessitats. Aquesta força imposada, a la qual no hi podem renunciar, Weil l'anomena desventura o “malheur”. Al mateix temps, observa a la fàbrica una passió per la velocitat, per un afany de disposar de temps fora de la cadena de producció, que aboca a una alienació instrumentalitzada mitjançant la reiteració d'actes inconscients, absents de pensament i de la capacitat de discernir. En aquest treball que observa la filòsofa res és “pensable”, res sembla intangible en l'ésser humà, tot és matèria, tot cosificat.

El reactiu que es produeix front aquestes cadenes de producció absentes d'intel·lecte fa evident a l'autora el fet de veure com la humanitat desenvolupa el somni de “posseir temps”, distanciant-nos de la realitat i fent-nos caure en el perill del desig i de la imaginació, elaborant aleshores un món irreal on res es correspon a la seva mesura, un món que dóna pas a un desequilibri permanent. El temps es presenta, d'aquesta manera, com la forma d'una existència essencialment definida per una carència que farà surar la presència del límit, fins el punt de *“no poder liberarme del tiempo, si no conformando mis acciones a la condición que él me impone”*.³

El sistema econòmic capitalista redueix, efectivament, la matemàtica de la nostra acció en llibertat perquè imposa la força de la necessitat; i, a la vida quotidiana, un dels efectes perversos d'aquesta carència amb què ens trobem cada dia és haver d'experimentar com desvirtua les relacions personals entre els membres més propers, obligant per exemple a interposar entre generacions de mares i pares, i fills i filles, o entre fills i filles, i mares i pares, terceres persones que si bé poden assumir les atencions bàsiques materials dels nostres éssers estimats, no poden atendre les afectivitats inherents a les nostres emocions, per tractar-se de relacions humanes amb un contingut personal i intransferible que són pròpies de l'ordre matern, manifestat per part de cadascun i cadascuna de nosaltres a través del nostre singular “partir de si”.

D'aquí, el perill del “desig de temps” de què ens alerta Weil i aprofundeix Chiara Zamboni,⁴ un desig que es percep com una gravetat que no se satisfà mai, perquè es trasllada d'objecte en objecte o es constitueix en una inèrcia molt diferent i allunyada de l'objecte primari del desig. Aquesta situació provoca el desarrelament de l'ésser humà respecte de l'entorn, que Weil considera la malaltia més perillosa de les societats humanes, ja que fa caure en una apatia de l'ànima quasi equivalent a la mort, o provoca llençar-se activament a la conquesta d'espais propensos sempre a desarrelar encara més. Per això, segons l'autora, a partir del moment que l'ésser humà accepta la seva dependència de la necessitat; és a dir, a partir del moment que “la pensa” i en pren consciència, assoleix una independència simbòlica respecte de l'opressor.

Wanda Tommasi⁵ fa una reflexió interessant aprofundint en el sentit de l'esclavitud, que comparteix amb la teoria de Weil el sentit de l'opressió i la seva resolució. Qui ha arribat a tocar fons en l'escala social i ha interioritzat el menyspreu de qui té el poder no aconseguirà superar la situació mitjançant la reivindicació política: caldrà que operi un canvi de simbòlic que li possibiliti un significat diferent de la política, diferent de les reivindicacions econòmiques, polítiques o partidistes. Allò que posa en joc l'oprimit és la seva pròpia existència simbòlica; és per això que el canvi de sentit li possibilitarà la recuperació de la transcendència fugint del mimetisme, de la comparació, i de la competició amb l'altre. Aquesta és l'única cosa que veritablement defugirà el poder, perquè així com qui té poder segueix sempre interessat a fer-lo visible, en preocupar-se pels efectes externs, per les conseqüències del seu domini —d'altra part, inviable sense la contribució de l'oprimit—, l'oprimit haurà de forçar aquest canvi en les estructures de jerarquia i debilitat que farà que l'obediència a la necessitat no sigui degradant, sinó alliberadora, en tant que permetrà reconèixer com a necessari allò que objectivament el lliga.

D'aquesta manera, Weil ens presenta l'obediència com una de les necessitats de l'ànima necessària per a la reconciliació amb l'univers; també té aquesta necessitat l'ànima del sobirà que és al capdamunt de l'organització social, per bé que resta sotmès igualment a l'obediència de la col·lectivitat i

s'orienta simbòlicament a l'assoliment d'un objectiu que guia tot el grup. La independència simbòlica de l'oprimit fa, doncs, que aquest abandoni la il·lusió —també, el “desig de temps”—, per la seva presa de consciència de la realitat, de la necessitat, és a dir, per la implicació del pensament en el procés de producció, que provoca l'acceptació de l'obstacle, de manera que l'energia cinètica esdevingui energia potencial.⁶

En aquest punt, el treball esdevé l'instrument pel qual l'home recrea la seva pròpia vida conscient de les limitacions a què es veu sotmès, recuperant l'equilibri amb l'entorn que li possibilita viure, i propiciant alhora aquella reconciliació amb la naturalesa i l'univers. A través de la implicació del pensament en el procés de treball, la “gràcia” esdevé reactiu de la “gravetat”. És així com, per a Simone Weil, el treball esdevé finalment un molt important agent mediador.

Ens trobem doncs davant d'una mena de sil·logisme: si resulta que per una banda el “treball” fa de mediador entre la individualitat i l'univers, el “temps” no és més que el format en què aquella mediació es fa possible un cop superat el perill de la imaginació i garantida l'absència de “desig de temps”. El temps real —no, el desig de temps— no té, per tant, ni passat ni futur, s'acobla a tots i cadascun dels actes orientats cap aquella mediació universal i còsmica; i quant més perfecta sigui la mediació, més independent i lliure serà el nostre cos del temps que l'envaïx i l'acarnissa, perquè tot i oprimint-lo encara, simbòlicament se n'haurà alliberat.

Com i de quina manera? Considerant l'individu en tota la seva plenitud. Diu Weil⁷ que la llibertat caldrà que sigui plantejada d'una altra manera, si més no tenint en compte que la transformació de la ciència, del treball i de l'organització social són tres aspectes d'un únic problema; un problema la solució del qual ha de passar per la consideració de l'individu i la seva capacitat de pensament com un únic focus d'acció en el context de la dinàmica de la força que regeix l'univers.

La consideració de l'individu com a centre d'atenció de totes les polítiques arriba al punt de clamar una organització del treball, una producció industrial

i una cultura d'esperit on els obrers estiguin i se sentin com a casa; perquè l'escissió entre vida de treball i vida familiar crea i fomenta desarrelament, en privar de l'intercanvi necessari entre el medi i l'entorn natural. Per tal de posar-hi remei, Weil dissenya tot un "pla d'arrelament" de l'obrer⁸, que suposa un clar exemple de recuperació de l'ordre matern en el cercle de les relacions entre obrers i patrons d'aquell moment, que en el fons persegueix, sense posar-hi aquest nom, una nova forma d'organització del temps i de pràctica de les relacions que no hauríem d'oblidar com a referent:

"Una gran empresa estaria constituïda por un taller de montaje conectado a un gran número de pequeños talleres, de uno o varios obreros cada uno, dispersos por el campo. Serían estos obreros, y no los especialistas, quienes fuesen por turnos a trabajar al taller central de montaje (...) El trabajo sólo duraría media jornada; el resto se dedicaría a cultivar la camaradería, a la eclosión de un patriotismo de empresa, a conferencias técnicas para que cada obrero comprendiera la función exacta de las piezas que fabrica y los obstáculos que otros han tenido que superar en su trabajo; a conferencias geográficas en que se les explicase adonde van a parar los productos que contribuyen a fabricar, qué seres humanos los utilizan, en qué tipo de medio, de vida cotidiana y de atmósfera humana tienen su sitio, y cuál es éste.

A ello se añadiría una cultura general. Junto a cada taller central de montaje habría una universidad popular con estrechos vínculos con la dirección de la empresa, aunque no sería propiedad de ésta. En cualquier caso, tal modo de vida social no sería ni capitalista ni socialista. Pues aboliría la condición proletaria, mientras que lo que recibe el nombre de socialismo tiende, en realidad, a precipitar en ella a todos los hombres. No tendría por orientación (...) el interés del consumidor —que no puede ser más que groseramente material—, si no la dignidad del hombre en el trabajo, que es un valor espiritual."

Per tant, es fa necessària una transformació de l'universal masculí que contempli la diferència masculina i la diferència femenina sense predomini de l'una sobre l'altra, amb un objectiu clar: repensar els usos del temps d'acord

amb la diferència de la seva població, a l'efecte que les llibertats individuals i el treball convisquin en harmonia. Mentre aquesta transformació no sigui real, tenim un desordre important, perquè la dona es veu constreta a desplaçar-se contínuament de l'espai privat al públic; i a l'inrevés, en no tenir el seu desig de sortir fora de la llar cap contrapartida ni cap abandó, ni tant sols un relaxament del seu treball familiar i domèstic, assumeix les dues feines en no abandonar l'home tampoc el seu rol en enmig d'aquesta forma masculina de pensar i d'organitzar el món, també el treball.

En aquest sentit, la incorporació de la dona al treball no ha de suposar una mera immersió en aquest context de masculinitat, sinó que l'ha de "transformar"; per bé que les dones, a diferència dels homes, ho portem tot al mercat⁹: no només, com ells, aptitud i capacitat, sinó també relacions, maternitat, sentiments i afectes, i aquest fet no es pot ignorar. Solament així serà possible fer visible allò que va més enllà de la cultura del benefici: la cultura de la relació.

Per donar resposta a aquesta realitat, hem de provocar el pas per tal que la pràctica política teixida a la vida diària de la quotidianitat arribi a l'escolta de la política dels partits i transformi igualment aquesta manera de fer política, no tant per imposar mesures que ens diguin a homes i dones com hem d'organitzar-nos de nou, sinó perquè aquells puguin facilitar la visibilitat i la garantia en llibertat de la pràctica quotidiana, que és des d'on arrenquen els canvis que ens conduiran a viure millor.

En conseqüència, la solució per a una nova forma de viure el temps laboral, personal i familiar no vindrà mai donada pel poder d'una norma unilateral i autista, sinó precisament des de la pràctica de la relació; també des d'una relació d'intercanvi entre sectors diversos que hauran d'asseure's per parlar i arribar a mediacions que transformin l'actualitat en un fet diferent i profitós per a la humanitat, sense subordinar-la al desig masculí. Més concretament, des de la relació entre institucions i els agents socials que intervenen a la vida pública i privada, per tal que en lloc d'imposar, "escoltin", i en lloc de sancionar, garanteixin actes en llibertat.

notes:

1. Beltran Tarres, Marta, Caballero Navas, Marta, Cabré Pairet, Montserrat, Rivera Garretas, Mª Milagros, Vargas Martínez, Ana, *De dos en dos. Las prácticas de creación y recreación de la vida y la convivencia humana*, Madrid: Horas y HORAS, 2000.
2. Revilla Guzmán, Carmen, *Simone Weil: nombrar la experiencia*, Madrid: Trotta, 2003.
3. Weil, Simone, *Du Temps, 1928-1929*, en *Oeuvres complètes*, pàg. 144. París: Gallimard, 1988, en *ob. cit.*, pàg. 44.
4. Zamboni, Chiara, "Simone Weil: entre necesidad y deseo", en *Simone Weil: descifrar el silencio del mundo*, Madrid: Trotta, 1995, pàg. 73 i ss.
5. Tommasi, Wanda, "Más allá de la ley. Derecho y justicia en la última Weil", en *ob. cit.*, pàg. 51 i ss.
6. Weil, Simone, *Cahier inédit I*, pàg. 160, en *Simone Weil: nombrar la experiencia*, Madrid: Trotta, 2003, pàg. 107.
7. Weil, Simone, "La persona y lo sagrado" en *Escritos de Londres y últimas cartas*, pàg. 24; en *ob. cit.*, pàg. 162.
8. Weil, Simone, *Echar raíces*, Madrid: Trotta, S. A., 1996, pàg. 71 i ss.
9. Cigarini, Lia, "El doble sí de las mujeres a la maternidad y al empleo", en *DUODA. Revista d'Estudis Feministes*, núm. 30, pàg. 55 i 56.

Data de recepció de l'article: setembre 2006. Data d'acceptació: octubre 2006

Paraules clau: – llibertat – pràctica de creació i recreació de vida – Simone Weil – relació femenina – diferència femenina –.

Keywords: – freedom – practice of creation and recreation of life – Simone Weil – feminine relationship – feminine difference –.